

De twee polen bijeenbrengen

De sleutel tot het begrijpen van de Antroposofische Vereniging

Marc Desaules
maart 2024 ¹

Samenleven wordt moeilijk voor zover het anti-sociale aspect van de individualisering in onze samenleving de overhand neemt en verhindert dat we elkaar ontmoeten. De veelheid aan standpunten leidt dan tot allerlei levensprojecten die vaak botsen. In de wereld als geheel leiden ze tot gewapende conflicten, met het onuitsprekelijke leed en de wanhoop die daarvan het gevolg zijn. Op het niveau van de antroposofische beweging leiden ze tot interne ruzies en het ontstaan van tegenstellingen, die ons de grote perspectieven van de antroposofie uit het oog doen verliezen en ons afleiden van de opgaven die ons te wachten staan gezien de snelle en dramatische ontwikkeling van de beschaving in de richting van een verlies van begrip van de betekenis van dingen en feiten.

Ik denk niet dat we door het uitbreiden van het administratieve en statutaire apparaat van onze Antroposofische Vereniging beter in staat zullen zijn om een menselijker toekomst te bevorderen. En ik zou zeggen dat er in de constitutie van onze vereniging eigenlijk heel weinig te veranderen valt! Het is elders dat we onze aandacht en vooral onze inspanningen moeten richten. Het is in onze manier van zien en doen dat er werk is te doen. En in onze eigen toewijding aan deze taak. Elke regel - statutair of anderszins - die we onszelf willen opleggen, zelfs als we dat doen samen met een meerderheid van een algemene vergadering en ons er vervolgens aan houden, is een instrument uit het verleden, ongeschikt voor ons tijdperk van de bewustzijnsziel. Met andere woorden, laten we voorzichtig zijn: laten we ons gedrag niet laten dicteren door de statuten, maar laten we eerst onze eigen manier van zijn en doen veranderen, en pas daarna de statuten aanpassen - want daar kunnen we nog steeds niet zonder.

Driegeleding: ja, maar hoe?

Ik heb me altijd al ongemakkelijk gevoeld als ik onze antroposofische beweging in drieledige termen hoor beschrijven: De Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap, en dan, daarbuiten in de wereld, de

1 Oorspronkelijke titel: 'La rencontre des pôles dépend de nous'.
Vertaling: Ro Naastepad, 12 februari 2025.

werkgebieden, en in het midden de Antroposofische Vereniging. Dit beeld komt heel vaak naar voren, het is bijna alomtegenwoordig. En toch moet ik bekennen dat het in mij weerklinkt als een abstractie.

Zo te denken is misschien zelfs hetgeen ons in de huidige situatie heeft gebracht, en wat verhindert dat de impuls van de Kerstconferentie 1923/24 wortel schiet in onze vereniging, afgescheiden als zij is van de stroom van leven en handelen, hetgeen haar tot een zeker sektarisme veroordeelt. Rudolf Steiner spreekt al in april 1919 over dit gevaar: *“Men heeft mij gevraagd of in onze Antroposofische Vereniging geen driegeleding gerealiseerd zou kunnen worden: economisch leven, rechtsleven, geestesleven. Men kan zoiets met woorden uitspreken, terwijl men heel goed in onze beweging staat, terwijl men het volkomen eerlijk en diep meent met onze beweging. Maar het is toch zo, dat het is alsof men de grondzenuw van onze beweging in het geheel niet gevat heeft, als men dit zegt. Men heeft in het geheel niets begrepen van wat ik over het sociale vraagstuk uitgesproken heb, wanneer men denkt dat onze vereniging driegeleed georganiseerd zou kunnen worden, zoals een sekte dat zou kunnen doen.”*²

Het benaderen van driegeleding gaat via een heel andere weg. Het betekent allereerst het onderscheiden van polariteit en dan op zoek gaan naar hun ontmoeting, dat middenelement, dat vaak van een heel andere aard is. Een voorbeeld *par excellence* vinden we in de woorden van de grondsteen, “je leeft in de ledematen” aan de ene kant, “je leeft in het rustende hoofd” aan de andere kant, twee plaatsen in het lichaam. Maar het derde, “je leeft in het pulseren van hart en longen”, is niet in de eerste plaats een plaats in het lichaam, maar een impuls, een activiteit: de pulsatie. Het derde is niet van dezelfde aard! In dezelfde geest waren er geen drie koepels in het Goetheanum, maar slechts twee, polaire: de grote en de kleine; het derde element moet elders worden gezocht, in de ontmoeting tussen het podium en de zaal, een activiteit door het woord en door het luisteren. Of, op een heel ander gebied, dat van de medicijnen: Cardiodoron is in wezen samengesteld uit twee planten, ook polair, Ezeldistel en Primula, samengebracht door een derde, Hyoscyamus niger (Bilzekruid), dat giftig is, en dat een gif zou zijn als het niet sterk verdund was, of je zou kunnen zeggen geactiveerd.

Dit principe van een polariteit die overstegen wordt door de ontmoeting, die beweging en leven wordt, dit is een sleutel tot driegeleding.

² Rudolf Steiner, Zürich, 14 april 1919 (GA 190).

Vereniging en Hogeschool

Hoe zit het met deze polariteit in onze antroposofische beweging? Zonder al te veel zoeken vinden we die in de oprichtingsstatuten van onze Vereniging ingeschreven. Het beeld van haar sociale architectuur is als dat van het oude Goetheanum met zijn twee koepels: twee ruimten met polaire kwaliteiten, die van de Antroposofische Vereniging en die van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap, met twee typen leden, de een die meer wil weten over antroposofie, de ander die haar wil vertegenwoordigen in de wereld. Dit is al bij andere gelegenheden aan de orde geweest en het is niet nodig om er hier verder op in te gaan.³

De vraag is: hoe komt hier de ontmoeting tot stand? Laten we eerst kijken naar de positie van degenen die verantwoordelijk zijn in ieder van deze ruimtes. Aan de kant van de Hogeschool hebben we een college van sectieleiders dat, vooralsnog meer impliciet dan expliciet, de leiding vormt van de Hogeschool. Aan de kant van de Vereniging hebben we de Vorstand, het bestuur, dat leiding geeft, sinds 2011 op regelmatige tijdstippen bevestigd door de leden verzameld op de Algemene Ledenvergadering. Deze twee groepen personen zijn benoemd om leiding te geven, op autonome wijze, aan de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap aan de ene kant en de Antroposofische Vereniging aan de andere kant. Wat gebeurt er als zij elkaar ontmoeten? Zij vormen het bestuur van het Goetheanum, en zij zorgen voor het leven en voor de uitstraling van de activiteiten van het Goetheanum: een centrum voor onderzoek, van werk en van conferenties, een plek voor ontvangst en voor archieven, een campus - kort gezegd, een veelheid aan activiteiten die het culturele potentieel van de antroposofie belichamen en manifesteren op één plek - als werkgebied.

Als we onze horizon verbreden, dan vinden we hetzelfde patroon. We kunnen dan denken aan elk actief lid van de Vrije Hogeschool dat zich specialiseert binnen een bepaald gebied, zoals de geneeskunst of de landbouw. Zij engageren zich door een medische praktijk te openen of een landbouwgebied in bedrijf te nemen. Zij wekken om zich heen belangstelling door hun praktijk, hun praktische werk, net zoals leden dat doen met betrekking tot antroposofie.

Hebben we daar niet een replica van het moederhuis, een activiteit in een bepaald gebied, die de kwaliteiten van de twee koepels laat pulseren op een bepaalde plek: het professionele engagement dat de antroposofische zaak vertegenwoordigt, en de erkenning eromheen: telkens een soort klein Goetheanum dat leeft in de wereld?

3 Peter Selg, Marc Desaulles (HG.) *Die Anthroposophische Gesellschaft*, p. 147 ff.

Waar zijn dus de werkgebieden? Ik zie ze niet buiten het organisme van de Vrije Hogeschool en van de Vereniging, als een aanhangsel dat samen met de andere twee een drietal vormt, maar in feite beide scheidt van het leven van de realisatie, de verwerkelijking. Nee, de werkvelden ontstaan in de ontmoeting van de twee polen van de Hogeschool en de Vereniging. Zo zijn ze de uitdrukking van de antroposofische beweging, die de beschaving met haar impulsen bevrucht.

Omdat ik leef met dit beeld van onze antroposofische beweging voel ik me ongemakkelijk telkens wanneer ik over de Antroposofische Vereniging hoor spreken als het middelste element van een driegeleding. Ik geloof dat dit beeld onjuist is, en het effect ervan is niet onschuldig: het scheidt in gedachten de Vereniging en de antroposofische beweging, een gedachte die, zoals elke gedachte, zelfs de meest abstracte, uiteindelijk werkelijkheid wordt.

Een deel van de problemen die we hebben met de vragen over onze constitutie komt voort uit deze abstractie. Het eerste wat geboden is, is om de polariteit tussen de Hogeschool en de Vereniging serieus te nemen, en ook de evidentie dat de ene pool geen macht kan hebben over de andere. Hoeveel leden van de Vereniging willen het leven van de Hogeschool nog controleren vanuit een Algemene Vergadering? De dwaling is evenwel overduidelijk.

Twee stromen onderscheiden

Als het algemene beeld van het organisme eenmaal is geschetst kunnen we nog een stap zetten. Er leven twee stromen in onze Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap met een totaal verschillende dynamiek. Dit is ook zo, hoewel moeilijker waar te nemen, in onze Antroposofische Vereniging. De tekening van Rudolf Steiner van 27 december 1923 maakt dit duidelijk:

Twee gebaren ontmoeten elkaar hier. Er is een gebaar van horizontale lijnen, die de Algemene Antroposofische Vereniging en de drie klassen van de Hogeschool van elkaar onderscheiden. En er is een tweede gebaar van verticale lijnen die de secties onderscheiden. Door hun verschillende richtingen drukken deze gebaren dimensies uit die niets met elkaar te maken hebben. En toch kruisen ze elkaar en dat impliceert een wisselwerking. Welke zijn deze twee gebaren?

Het verticale gebaar, daarvan kunnen we een voorbode zien in de daad van 15 december 1911 waardoor, om de provisorische naam te gebruiken die haar toen werd gegeven, een *Gesellschaft für*

theosofische Art und Kunst ('Vereniging voor een theofische wijze van leven en kunst') werd opgericht. Tijdens een zeer bijzondere toespraak van Rudolf Steiner werden rollen geïnterpreteerd (dit is de term die werd gebruikt) aan verschillende persoonlijkheden voor verschillende takken van het openbare leven, de kunsten in het algemeen, de schilderkunst, de architectuur, de muziek en de literatuur. Er wordt aangegeven dat het *een manier van werken* is die zo wordt ingesteld, onder het beschermheerschap van de individualiteit van Christiaan Rosenkreuz, een *manier van werken* die niet kan worden omschreven, omdat dit het karakter ervan zou vervormen, alsof men zou zeggen: "ik zwijg". We kunnen hierin een kiem zien van wat pas later verwerkelijk zou worden met de secties van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap. Bovenal kunnen we proberen te begrijpen wat een dergelijke *manier van werken* zou zijn, en hoe deze zou verschillen van een die door statuten wordt bepaald.

Deze poging van Rudolf Steiner mislukte. Toch vinden we - en dat is zeker geen toeval - meerdere van de aldus geïnterpreteerde personen terug in de eerste raad van bestuur van de *Johannesbau-Verein*, de vereniging die datzelfde jaar werd opgericht om de grondeigendom, de bouw en de financiering op zich te nemen van wat het Goetheanum zou worden. Minder dan een tiental leden moesten deze grote verantwoordelijkheid op zich nemen en alleen zij hadden stemrecht. Toen deze vereniging in 1918 een nieuwe naam kreeg, was het geen verrassing om daarin een verwijzing naar de school aan te treffen: *Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft* ('Goetheanumvereniging van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap'), ook hier een voorbode van het werk van de secties.

Het is kenmerkend voor dit verticale gebaar, dat Rozenkruiserachtig genoemd kan worden, om hier een klein aantal personen te vinden, gekozen vanwege hun bewezen capaciteiten, experts op hun gebied en toegewijd aan een *manier van werken*.

Het horizontale gebaar is een heel andere. Zoals de horizontaliteit van de lijn suggereert is het een gebaar dat openstaat naar iedereen, dat een kosmopolitische signatuur draagt die verbonden is met de geest van onze tijd; we zouden het Michaëlish kunnen noemen.

Dit gebaar van openheid naar de wereld komt al tot uitdrukking in 1912, toen de Antroposofische Vereniging werd opgericht in Keulen, zoals blijkt uit het uittreksel uit haar grondbeginselen: "*in deze vereniging kunnen zich alle mensen verenigen die een spiritualiteit die alle menselijke zielen gemeen hebben als basis voor samenwerking beschouwen, hoe verschillend ze ook mogen zijn wat betreft geloof, natie, omstandigheden, sekse enzovoort*". Dit wordt bevestigd in

artikel 4 van de statuten die op de Kerstconferentie van 1923/24 werden goedgekeurd: het lidmaatschap van de vereniging staat open voor *“ieder, zonder onderscheid van natie, maatschappelijke positie, godsdienst, wetenschappelijke of artistieke overtuiging, die in het bestaan van een institutie als het Goetheanum te Dornach als Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap iets gerechtvaardigd ziet”*.

Deze openheid, gebaseerd op het individu, wordt bevestigd door de toegang tot de Eerste Klasse. Het is aan het lid om het initiatief te nemen. Hier is geen sprake van geroepen of gekozen worden! De aanmelding geschiedt door eigen beslissing, door het uitspreken van het verlangen om een vertegenwoordiger van de antroposofie te worden. De school waarvan men lid wordt heet de Michaëlschool.

Het is karakteristiek voor dit horizontale, Michaëlsche gebaar dat men daarin de grootst mogelijke openheid vindt en dat beslissingen door de individuen zelf genomen moeten worden.

En dan begint deze schoolbordtekening, hoe abstract ze op het eerste gezicht ook mag lijken, betekenis te krijgen. Hoe komen de Rozenkruiser- en Michaëlsche stromen hier samen?

Onbenut potentieel hangt van ons af

Het is aan ons, als leden, om deze ontmoeting mogelijk te maken.

Binnen de Hogeschool spreken we, gebaseerd op het horizontale gebaar, nog te vaak op zo'n manier, ook al begint dit te veranderen, alsof de Hogeschool gelijk is aan de inhoud van de Eerste Klasse. Zodoende vergeten we een existentiële component. Het is onmogelijk om tot de Hogeschool toe te treden zonder tevens deel uit te maken van de Algemene Antroposofische Sectie, dat wil zeggen zonder in zichzelf te integreren deze Rozenkruiser *manier van werken*, die na 1924 geformuleerd kan worden als *een waardige representant van de antroposofie te willen zijn*. Maar nog veel veel wijder verbreid is die andere situatie: uitgaande van onze verbinding met het verticale gebaar van het behoren tot een sectie, vergeten we de andere. En toch is het ook onmogelijk om bij een sectie te horen zonder - in ieder geval in principe - deel uit te maken van de meest open vereniging die er is, die alleen vraagt om zoiets als het Goetheanum als gerechtvaardigd te beschouwen. Zowel in het eerste als in het tweede geval belemmeren we de ontmoeting van de twee stromen binnen onze Vrije Hogeschool en maken we haar impuls in de wereld op zijn best moeilijker en op zijn slechtst ineffectief.

Binnen de Vereniging vinden we deze twee gebaren ook terug. Maar het is ingewikkelder en ligt aan de basis van de meeste constitutievragen. Naast elkaar staan daar het horizontale Michaëlsche gebaar van de Antroposofische Vereniging van de Kerstconferentie en het verticale Rozenkruiser-gebaar van de Goetheanumvereniging, op 8 februari 1925 omgedoopt tot de Algemene Antroposofische Vereniging van vandaag. Laten we niet vergeten dat de klinieken, de uitgeverij en de administratie van de Antroposofische Vereniging hierin geïntegreerd waren, dus toen ondernemingen waren met sectieleiders aan het hoofd. De veranderingen van 8 februari 1925 worden vaak gezien als een vergissing. Ik denk dat het tegenovergestelde waar is. Ik zie het als een laatste, misschien wanhopige poging van Rudolf Steiner om de Michaëlsche en Rozenkruiserstromen in de Antroposofische Vereniging te verenigen, zoals hij dat met de Hogeschool had gedaan.

Om verder te komen, moeten we opnieuw leren hoe we, in de huidige Vereniging, deze twee kwaliteiten van onze manier van lid zijn kunnen onderscheiden. Juridisch gezien hebben we alleen een Algemene Antroposofische Vereniging, geregistreerd in het Handelsregister. Enerzijds heeft zij, ook al laat zich dat niet meer expliciet of statutair zien, een horizontale Michaëlsche kwaliteit, open, kosmopolitisch, waarbij ieder lid in alle vrijheid initiatieven kan nemen, zonder echter door de uitoefening van deze vrijheid een ander te beperken; niets van het gebruikelijke, formele verenigingsrecht heeft hier een plaats. Aan de andere kant, ook al is het ook hier niet meer expliciet of in de statuten te zien, heeft zij een verticale Rozenkruiserskwaliteit die nodig is voor de bedrijfsvoering van initiatieven en onroerend goed en financiële bezittingen; hier hebben enkel diegenen, die vanwege hun kennis van de te volbrengen taken worden beroepen, waarlijk een recht (en plicht) om te beslissen. Als we de evolutie van deze twee gebaren in de geschiedenis van onze Vereniging volgen - niet naar de letter, maar in de geest die hen eigen is - dan zien we dat noch de eerste kwaliteit, horizontaal, noch de tweede, verticaal, de hardnekkigheid rechtvaardigt om een stemrecht als lid te claimen zoals vandaag gebeurt.

Uiteindelijk kunnen alleen wij, de leden, het mogelijk maken dat de Michaëlsche en de Rozenkruiserstroom samenkomen in de Antroposofische Vereniging, opdat zij haar missie van vrede kan uitstralen en vruchtbaar kan zijn voor de wereld. Daarvoor is misschien een passende wijziging van de statuten nodig. Maar dit zal noodzakelijkerwijs inhouden dat men het verlangen opgeeft om macht te willen uitoefenen waar deze geen bestaansrecht heeft, en dat men een nieuwe gezamenlijke *manier van werken* leert op basis van vertrouwen.

Dit zal ons de kracht geven om ons in te zetten,

*Opdat goed worde
Wat wij
Uit harten grondvesten,
Uit hoofden
Doelgericht leiden
Willen.*

1 Rudolf Steiner, Zürich, 14 april 1919 (GA 190).

2 Peter Selg, Marc Desaulles (HG.), «Die Anthroposophische Gesellschaft», p. 147 ff.